

Γ. Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ
Καθηγητή Πανεπιστημίου

**ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ
ΜΕΤΑΞΥ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΚΑΙ ΜΗ-ΧΑΛΚΗΔΟΝΙΩΝ**

Εισαγωγή

Όπως είναι λίγο-πολύ γνωστό, ύστερα από μια 15ετή πορεία ανεπίσημων θεολογικών επαφών και διασκέψεων μεταξύ Ορθοδόξων και Μη-Χαλκηδονίων θεολόγων (1964-1979), κατά τις οποίες υπήρξε άμεση αλληλογνωριμία μεταξύ τους και διαπιστώθηκε εκατέρωθεν η δογματική εγγύτητα των δύο θεολογικών παραδόσεων ως προς το χριστολογικό δόγμα, το Οικουμενικό Πατριαρχείο ανέλαβε την πρωτοβουλία της ενάρξεως του επίσημου Θεολογικού Διαλόγου σε επίπεδο πλέον Εκκλησιών, ο οποίος άρχισε το 1985 στο Chambésy της Γενεύης και διήρκεσε μέχρι το 1993¹. Πρέπει μάλιστα να υπογραμμίσουμε ότι παρά τα κενά και τις δυσκολίες που παρουσιάζει ακόμη ο Θεολογικός αυτός Διάλογος για την πραγμάτωση της πλήρους κοινωνίας μεταξύ των διαλεγόμενων Εκκλησιών, υπήρξε τόσο μεγάλη η επιτυχία του, με αποτέλεσμα να προκαλέσει το ενδιαφέρον και το θαυμασμό ακόμη και δυτικών θεολόγων, ρωμαιοκαθολικών και προτεστάντων².

α. Βασικοί σταθμοί του Θεολογικού Διαλόγου

Σταθμοί κατά την πορεία του επίσημου αυτού Θεολογικού Διαλόγου υπήρξαν κυρίως η Β' Γενική Συνέλευση των εκκλησιαστικών αντιπροσώπων των δύο θεολογικών παραδόσεων που πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 1989 στην Ιερά Μονή του αγ. Παΐσιου στην έρημο της Νιτρίας, καθώς και η Γ' Γενική Συνέλευση που πραγματοποιήθηκε στο Chambésy της Γενεύης το Σεπτέμβριο του 1990. Κατά τις Συνελεύσεις

¹ Περισσότερα για το Θεολογικό Διάλογο Ορθοδόξων και Μη-Χαλκηδονίων βλ. Γεωργίου Μαρτζέλου, «Ο Θεολογικός Διάλογος της Ορθόδοξης Καθολικής Εκκλησίας με τις Μη-Χαλκηδόνιες Εκκλησίες της Ανατολής. Χρονικό –Αξιολόγηση –Προοπτικές», στο *Πρακτικά ΙΔ' Θεολογικού Συνεδρίου Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης με θέμα "Η Μήτηρ ημών Ορθόδοξος Εκκλησία"*» (10-13 Νοεμβρίου 1993), Θεσσαλονίκη 1994, σ. 293 κ.ε. Του ίδιου, *Ορθόδοξο δόγμα και θεολογικός προβληματισμός. Μελετήματα δογματικής θεολογίας Β'*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 247 κ.ε. Δαμασκηνού Παπανδρέου (Μητροπολίτη Ελβετίας), *Λόγος Διαλόγου (Η Ορθοδοξία ενώπιον της τρίτης χιλιετίας)*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1997, σ. 211 κ.ε.

² Βλ. ενδεικτικά Α. Μ. Ritter, «Der gewonnene christologische Konsens zwischen orthodoxen Kirchen im Licht der Kirchenvätertradition», στο *Logos. Festschrift für Luise Abramowski*, Berlin - New York 1993, σ. 469 κ.ε. D. W. Winkler, *Koptische Kirche und Reichskirche. Altes Schisma und neuer Dialog*, Tyrolia-Verlag, Innsbruck-Wien 1997, σ. 222 κ.ε., 332 εξ. D. Wendebourg, «Chalkedon in der ökumenischen Diskussion», στο *Chalkedon: Geschichte und Aktualität. Studien zur Rezeption der christologischen Formel von Chalkedon*, hrsg. von J. van Oort und J. Roldanus, εκδόσεις Peeters, Leuven 1998, σ. 193 εξ.

αυτές υπεγράφησαν Κοινές Δηλώσεις τεράστιας δογματικής σημασίας, από τις οποίες προκύπτει σαφώς ότι υπάρχει πλήρης συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών, όσον αφορά την ουσία του χριστολογικού δόγματος. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι η επιτευχθείσα δογματική συμφωνία, όπως προκύπτει από τις ανωτέρω δύο Κοινές Δηλώσεις, δεν περιορίζεται μόνο στην Χριστολογία, αλλά επεκτείνεται σε ολόκληρη την πίστη της μιας αδιαίρετου Εκκλησίας των πέντε πρώτων αιώνων, καθώς και σ' όλη τη δογματική διδασκαλία των τεσσάρων μετά το σχίσμα του 451 Οικουμενικών Συνόδων. Με άλλα λόγια εκτός από τις τρεις πρώτες Οικουμενικές Συνόδους, που ανήκουν στην κοινή κληρονομιά των δύο εκκλησιαστικών οικογενειών, οι Μη-Χαλκηδόνιοι δέχονται και τη δογματική διδασκαλία των επομένων τεσσάρων Οικουμενικών Συνόδων, χωρίς βέβαια να δέχονται τις τέσσερις αυτές Συνόδους ως Οικουμενικές και ισότιμες προς τις τρεις πρώτες.

Αν και μετά την Γ' Γενική Συνέλευση ολοκληρώθηκε ουσιαστικά το έργο που επιτέλεσε η Μικτή Θεολογική Επιτροπή Ορθόδοξων και Μη-Χαλκηδονίων και από την άποψη αυτή θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο διάλογος έληξε ως προς το χριστολογικό μέρος του που ήταν και το ουσιαστικότερο, ωστόσο υπήρχαν ακόμη ορισμένα βασικά ζητήματα κυρίως πρακτικής φύσεως που έπρεπε, όπως φάνηκε από το σχετικό προβληματισμό που αναπτύχθηκε στις επί μέρους Ορθόδοξες Εκκλησίες, οπωσδήποτε να αντιμετωπιστούν, προκειμένου να οδηγηθούν οι δύο εκκλησιαστικές οικογένειες στην πλήρη μυστηριακή κοινωνία και ένωση. Τέτοια ζητήματα λ.χ. είναι το ζήτημα της αποδοχής των τεσσάρων τελευταίων Οικουμενικών Συνόδων ως αγίων και Οικουμενικών εκ μέρους των Μη-Χαλκηδονίων, το αν είναι δυνατή με βάση την ορθόδοξη θεολογία και παράδοση η άρση των αναθεμάτων που επεβλήθησαν εναντίον προσώπων ή συνόδων και ποια είναι η αρμόδια προς τούτο εκκλησιαστική αυθεντία, καθώς και το μέχρι ποιού σημείου μπορεί να γίνει χρήση της ποιμαντικής οικονομίας σε θέματα λειτουργικής πράξης και εκκλησιαστικής διοίκησης, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η μυστηριακή κοινωνία και ένωση μεταξύ των δύο εκκλησιαστικών οικογενειών. Την πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών ανέλαβε και πάλι το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το Νοέμβριο του 1993 συγκάλεσε προς το σκοπό αυτό την Ολομέλεια της Μικτής Θεολογικής Επιτροπής του διαλόγου στο Chambésy, η οποία ύστερα από ενδελεχή προβληματισμό συνέταξε ένα κοινώς αποδεκτό κείμενο που περιλάμβανε τις ειδικές προτάσεις προς τις δύο εκκλησιαστικές οικογένειες για την άρση των αναθεμάτων και την αποκατάσταση της πλήρους κοινωνίας μεταξύ τους. Ωστόσο, καίτοι με το κείμενο αυτό διευκρινίζεται σαφώς ο τρόπος και οι εκκλησιολογικές συνέπειες της άρσης των αναθεμάτων και γίνεται ειδικός λόγος για την αντιμετώπιση των ποιμαντικών και λειτουργικών ζητημάτων εν όψει της

μυστηριακής κοινωνίας και ένωσης, δεν γίνεται κανένας λόγος για την αποδοχή ή όχι των τεσσάρων τελευταίων Οικουμενικών Συνόδων ως προϋποθέσεων για την πραγματοποίηση της επιδιωκόμενης μυστηριακής κοινωνίας.

Μετά την επίτευξη της παραπάνω δογματικής συμφωνίας η τύχη του διαλόγου περιήλθε από τη Θεολογική Επιτροπή εξ ολοκλήρου πλέον στην αποκλειστική αρμοδιότητα και ευθύνη των τοπικών Εκκλησιών των δύο πλευρών και είναι γεγονός ότι, πέρα από την υπογραφή των συμφωνηθέντων από ορισμένους αρχηγούς Εκκλησιών που είχαν λάβει ήδη μέρος στο διάλογο, τόσο τα Πατριαρχεία Κων/πόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ρουμανίας από της πλευράς των Ορθοδόξων όσο και η Κοπτική, η Συροϊακωβητική και η Συροϊνδική Εκκλησία του Malabar από της πλευράς των Μη-Χαλκηδονίων ενέκριναν με συνοδικές αποφάσεις τους την εν λόγω δογματική συμφωνία. Η έγκριση της συμφωνίας αυτής εκ μέρους των Μη-Χαλκηδονίων Εκκλησιών έχει ιδιαίτερη δογματική σημασία, γιατί αναγνώρισαν στην πράξη ότι η διδασκαλία όλων των Οικουμενικών Συνόδων και των Πατέρων της Εκκλησίας μας είναι απολύτως ορθόδοξη.

β. Προβλήματα του Θεολογικού Διαλόγου

Πρέπει όμως να ομολογήσουμε, ότι καίτοι ο παραπάνω Θεολογικός Διάλογος σημείωσε πράγματι εκπληκτική επιτυχία ως προς το χριστολογικό μέρος του, με αποτέλεσμα, όπως είπαμε, να προκαλέσει το ενδιαφέρον και το θαυμασμό ακόμη και δυτικών θεολόγων, αντιμετωπίζει ακόμη αρκετά εμπόδια για την επίτευξη της πλήρους μυστηριακής κοινωνίας μεταξύ των δύο εκκλησιαστικών οικογενειών. Καίτοι λ.χ. οι Αντιχαλκηδόνιοι, όπως προκύπτει από τις Κοινές Δηλώσεις, αναγνώρισαν την ορθοδοξία της διδασκαλίας όλων των Οικουμενικών Συνόδων και των Πατέρων της Εκκλησίας μας, δεν αναγνώρισαν ακόμη τις τέσσερις τελευταίες Οικουμενικές μας Συνόδους ως Οικουμενικές και ισότιμες προς τις τρεις πρώτες, και αυτό συνιστά οπωσδήποτε ένα βασικό εμπόδιο, το οποίο θα πρέπει ασφαλώς να ξεπεραστεί εν όψει της πλήρους μυστηριακής κοινωνίας.

Για την υπέρβαση των εμποδίων αυτών έχουν συσταθεί δύο υποεπιτροπές, μία για ποιμαντικά και μία για λειτουργικά ζητήματα, οι οποίες έχουν συνέλθει κατά και ἑσούς, αναζητώντας κοινώς αποδεκτές λύσεις για τα προβλήματα που απορρέουν από την επίτευξη της εν λόγω δογματικής συμφωνίας. Συγκεκριμένα, τα προβλήματα αυτά σχετίζονται τόσο με την έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με την επιτευχθείσα δογματική συμφωνία, όσο και με τα βήματα που πρέπει να γίνουν ακόμη, για να οδηγηθούμε ασφαλώς και απρόσκοπτα στην πλήρη κοινωνία και ένωση.

Όσον αφορά το ζήτημα της ενημέρωσης, πρέπει να πούμε ότι η Ολομέλεια της Μικτής Θεολογικής Επιτροπής αντιμετωπίζοντας το ζήτημα αυτό κατά την Δ΄ Γενική της Συνέλευση (Νοέμβριος του 1993) αποφάσισε ότι είναι ανάγκη οι δύο συμπρόεδροι της Επιτροπής να κινηθούν προς δύο κατευθύνσεις: αφενός να επισκεφθούν τους Προκαθημένους των Εκκλησιών για την πληρέστερη ενημέρωσή τους επί των αποτελεσμάτων του διαλόγου και αφετέρου σε συνεργασία με τους δύο Γραμματείς του διαλόγου να μεριμνήσουν για την εκπόνηση κατάλληλων συγγραμμάτων, με σκοπό να εξηγήσουν τόσο σε επιστημονικό όσο και σε λαϊκότερο επίπεδο το περιεχόμενο της επιτευχθείσας δογματικής συμφωνίας, προκειμένου να αρθεί κάθε ενδεχόμενη παρεξήγηση.

Εντούτοις, ενώ προς την κατεύθυνση των επισκέψεων των Προκαθημένων των Εκκλησιών υπήρξε μεγάλη κινητοποίηση και δραστηριότητα εκ μέρους των δύο Συμπροέδρων, προς την κατεύθυνση της εκπόνησης κατάλληλων συγγραμμάτων για το Διάλογο δεν έγιναν σημαντικά βήματα. Τα όποια συγγράμματα ή λοιπά δημοσιεύματα κυκλοφόρησαν, υπήρξαν καρπός προσωπικού ενδιαφέροντος και όχι συντονισμένης και από κοινού συνεργασίας Ορθοδόξων και Μη-Χαλκηδονίων. Εκτός αυτού τα εν λόγω δημοσιεύματα δεν είχαν ευρεία απήχηση, ώστε να υπάρξει επαρκής και υπεύθυνη ενημέρωση σχετικά με τα αποτελέσματα του Διαλόγου. Και, όπως ήταν φυσικό, η έλλειψη επαρκούς και υπεύθυνης πληροφόρησης - τουλάχιστον στον ελληνορθόδοξο χώρο - άνοιξε τις πόρτες στην παραπληροφόρηση. Αν εξαιρέσει κανείς τη παράγραφο 8 της Β΄ Κοινής Δηλώσεως (1990), που χρειάζεται οπωσδήποτε κάποια διασάφηση και καλύτερη διατύπωση, ώστε να αποφευχθούν οι ενδεχόμενες παρερμηνείες και να σταματήσουν οι προβαλλόμενες εκ μέρους των αντιδρώντων αμφισβητήσεις, είναι γεγονός ότι σημεία της δογματικής συμφωνίας που είναι αδιαμφισβήτητα για τον ορθόδοξο και πατερικό χαρακτήρα τους θεωρήθηκαν εσκεμμένως ασαφή και με διαφανή δογματικό μινιμαλισμό, προκειμένου να εξυπηρετηθεί δήθεν η επίτευξη μιας επίπλαστης δογματικής συμφωνίας και εκκλησιαστικής ένωσης εις βάρος της Ορθοδόξου Πίστεως³. Βεβαίως

³ Βλ. σχετικά Θ. Ζήση, *Η "Ορθοδοξία" των Αντιχαλκηδονίων Μονοφυσιτών*, Εκδ. «Βρυέννιος», Θεσσαλονίκη 1994. Του ίδιου, *Τα όρια της Εκκλησίας. Οικουμενισμός και Παπισμός*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 104-125. Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου, *Είναι ο Αντιχαλκηδόνιος Ορθόδοξος; Κείμενα της Ιεράς Κοινότητος του Αγίου Όρους και άλλων αγιορειτών Πατέρων περί του διαλόγου Ορθοδόξων και Αντιχαλκηδονίων (Μονοφυσιτών)*, Άγιον Όρος 1995. Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους Άθω, *Παρατηρήσεις περί του Θεολογικού Διαλόγου Ορθοδόξων και Αντιχαλκηδονίων (Απάντησις εις κριτικήν του Σεβ. Μητροπολίτου Ελβετίας κ. Δαμασκηνού, Αγίου Όρους 1996. Σ. Ν. Μποζοβίτη, Τα αιώνια σύνορα της Ορθοδοξίας και οι Αντιχαλκηδόνιοι*, Εκδ. Αδελφότητος Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήναι 1999. Α. Ν. Παπαβασιλείου, *Ο Θεολογικός Διάλογος μεταξύ Ορθοδόξων και Αντιχαλκηδονίων*, τόμ. Α΄, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2000. J.-C. Larchet, «Το Χριστολογικό πρόβλημα περί της μελετωμένης ενώσεως της Ορθοδόξου Εκκλησίας και των Μη-Χαλκηδονίων Εκκλησιών: Εκκρεμούντα θεολογικά και εκκλησιολογικά προβλήματα», στο *Θεολογία* 74/1 (2003), σ. 199-234· 74/2 (2003), σ. 635-670· 75/1(2004), σ. 79-104.

υπήρξαν τεκμηριωμένες απαντήσεις σ' αυτές τις άκρως επικριτικές και ως επί το πλείστον αδικαιολόγητες εκτιμήσεις⁴, το αποτέλεσμα όμως ήταν να δημιουργηθεί σύγχυση στους θεολογικούς και εκκλησιαστικούς κύκλους σχετικά με τα επιτεύγματα και τους στόχους του Θεολογικού αυτού Διαλόγου. Σε ορισμένες περιπτώσεις άρχισε να αναβιώνει το παρελθόν και να ερμηνεύονται μονομερώς και κατά το δοκούν οι Πατέρες της Εκκλησίας, προκειμένου να σταματήσει κάθε προσπάθεια περαιτέρω προώθησης και ευόδωσης αυτού του Διαλόγου. Η περαιτέρω πρόοδος του Διαλόγου θεωρήθηκε από ορισμένους ως αιτία διασπάσεως της Ορθοδοξίας⁵. Στα πλαίσια αυτών των αντιδράσεων τα νοσηρά φαινόμενα της έκπτωσης της Ορθοδοξίας σε ορθοδοξομανία και της εκτροπής της Θεολογίας σε παραθεολογία υπήρξαν δυστυχώς άκρως απογοητευτικά. Για να μην επαναληφθούν παρόμοια λυπηρά φαινόμενα, χρειάζεται, όπως έχουμε τονίσει και άλλοτε, όχι μόνο σωστή ενημέρωση, αλλά και γόνιμος ενδοορθόδοξος προβληματισμός και διάλογος στα πλαίσια των τοπικών Εκκλησιών, έτσι ώστε να δημιουργηθεί η μέγιστη δυνατή σύγκλιση και σύμπνοια μεταξύ των διαλεγόμενων εκκλησιαστικών εκπροσώπων και του λοιπού ορθοδόξου πληρώματος. Χωρίς τη μέγιστη δυνατή σύγκλιση, η επιδιωκόμενη μυστηριακή ένωση των δύο εκκλησιαστικών οικογενειών υπάρχει κίνδυνος να οδηγήσει σε εσωτερικές διασπάσεις μέσα στους κόλπους των τοπικών Εκκλησιών, και αυτό θα ήταν ό, τι χειρότερο θα μπορούσε να συμβεί.

Όσον αφορά τα βήματα που πρέπει να γίνουν ακόμη για την επίτευξη της μυστηριακής ενότητας μεταξύ των διαλεγόμενων Εκκλησιών, εκτός από τη διευθέτηση του ζητήματος των λειτουργικών ρυθμίσεων, για την οποία την ευθύνη έχει η υποεπιτροπή επί των λειτουργικών θεμάτων, έχουμε τη γνώμη ότι το βασικότερο εμπόδιο που πρέπει να ξεπεραστεί είναι το ζήτημα της αποδοχής εκ μέρους των Μη-Χαλκηδονίων των τελευταίων τεσσάρων Οικουμενικών συνόδων και ιδιαίτερα της συνόδου της Χαλκηδόνας (451), η οποία αποτέλεσε την πέτρα του σκανδάλου και την αιτία του εκκλησιαστικού σχίσματος. Όπως τονίσαμε και προηγουμένως, ήδη με τη δογματική συμφωνία που περιέχεται στις δύο Κοινές Δηλώσεις οι Μη-Χαλκηδόνιοι δέχονται

⁴ Βλ. σχετικά Δαμασκηνού Παπανδρέου (Μητροπολίτου Ελβετίας), «Απάντησις εις το Γράμμα της Ιεράς Κοινότητος του Αγίου Όρους περί του Θεολογικού Διαλόγου προς τας Αρχαίας Ανατολικάς Εκκλησίας», στο *Επίσκεψις* 521 (31-8-1995), σ. 7 κ.ε. και στο *Σύναξη* 57 (1996), σ. 69 κ.ε. Του ίδιου, *Λόγος Διαλόγου (Η Ορθοδοξία ενώπιον της τρίτης χιλιετίας)*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1997, σ. 237 κ.ε. Πρβλ. και Κ. Παπαδόπουλου, «Ο διάλογος με τους Αντιχαλκηδόνιους», στο *Σύναξη* 57 (1996), σ. 43 κ.ε.

⁵ Βλ. ενδεικτικά Θ. Ζήση, *Η "Ορθοδοξία" των Αντιχαλκηδονίων Μονοφυσιτών*, Εκδ. «Βρυνένιος», Θεσσαλονίκη 1994, σ. 9 κ.ε. Του ίδιου, *Τα όρια της Εκκλησίας. Οικουμενισμός και Παπισμός*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 108 κ.ε. Σ. Ν. Μποζοβίτη, *όπ. παρ.*, σ. 171 κ.ε. J.-C. Larchet, «Το Χριστολογικό πρόβλημα περί της μελετωμένης ενώσεως της Ορθοδόξου Εκκλησίας και των Μη-Χαλκηδονίων Εκκλησιών: Εκκρεμούντα θεολογικά και εκκλησιολογικά προβλήματα», στο *Θεολογία* 75/1(2004), σ. 100 εξ.

πλήρως τη δογματική διδασκαλία των τεσσάρων τελευταίων Οικουμενικών Συνόδων, δεν δέχονται όμως ακόμη τις Συνόδους αυτές ως Οικουμενικές και ισότιμες προς τις τρεις πρώτες. Η στάση τους αυτή, ιδιαίτερα όσον αφορά τη σύνοδο της Χαλκηδόνας, οφείλεται τόσο στην παραδοσιακή στάση τους απέναντι στον Όρο της συνόδου, καθώς και στο γενόμενο αποδεκτό απ' αυτήν *Τόμο* του Λέοντος, που τους θεωρούσαν και τους δύο, λόγω των δυοφυσιτικών διατυπώσεών τους, ως νεστοριανίζοντα από άποψη χριστολογική κείμενα, όσο και στην καταδίκη κατά τη σύνοδο αυτή του Διοσκόρου Αλεξανδρείας που τον θεωρούν ως μεγάλο Πατέρα της Εκκλησίας τους.

Όσον αφορά τον Όρο της Χαλκηδόνας, πρέπει να τονίσουμε ότι η σύγχρονη επιστημονική έρευνα απέδειξε σαφέστατα ότι ο θεολογικός χαρακτήρας του Όρου όχι μόνο δεν είναι νεστοριανικός, αλλά είναι πέρα για πέρα κυρίλλειος⁶. Μάλιστα η βάση της δυοφυσιτικής φόρμουλας του Όρου της Χαλκηδόνας αποδείχτηκε περίτρανα ότι δεν είναι ο *Τόμος* του πάπα Λέοντος αλλά η Χριστολογία του αγ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας⁷, πράγμα που δέχονται ακόμη και επιφανείς ρωμαιοκαθολικοί θεολόγοι⁸, οι οποίοι, όπως αντιλαμβανόμαστε, θα είχαν κάθε λόγο να υποστηρίζουν το αντίθετο. Κατά συνέπεια θα πρέπει να γίνει κατανοητό από την πλευρά των Μη-Χαλκηδονίων ότι δεν δικαιολογείται με βάση τη σύγχρονη θεολογική έρευνα η συνεχιζόμενη επιφύλαξή τους να δεχθούν τον Όρο της Χαλκηδόνας, εφόσον μάλιστα, όπως υποστηρίζουν, ακολουθούν πιστά τη Χριστολογία του αγ. Κυρίλλου.

Επίσης όσον αφορά τον *Τόμο* του Λέοντος θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο *Τόμος* έγινε αποδεκτός από τη σύνοδο της Χαλκηδόνας, όπως

⁶ Βλ. Th. Šagi-Bunić, «'Duo perfecta' et 'duae naturae' in definitione dogmatica chalcodonensi», στο *Laurentianum* 5 (1964), σ. 203 κ.ε. Του ίδιου, «*Deus perfectus et homo perfectus*» a Concilio Ephesino (a. 431) ad Chalcedonense (a. 451), Romae – Friburgi Brisg. – Barcinone 1965, σ. 205 κ.ε. A. de Halleux, «La définition christologique à Chalcédoine», στο *Revue Théologique de Louvain* 7 (1976), σ. 3 κ.ε., 155 κ.ε. Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Γένεση και πηγές του Όρου της Χαλκηδόνας. Συμβολή στην ιστορικοδογματική διερεύνηση του Όρου της Δ' Οικουμενικής Συνόδου*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 141 κ.ε., 197 κ.ε. Βλ. και A. M. Ritter, «Patristische Anmerkungen zur Frage "Lehrverurteilungen – kirkentrennend?" am Beispiel des Konzils von Chalkedon», στο *Oecumenica et Patristica. Festschrift für Wilhelm Schneemelcher zum 75. Geburtstag*, hrsg. von D. Papandreou – W. A. Bienert – K. Schäferdiek, Chambésy-Genf 1989, σ. 269 κ.ε.

⁷ Για το θέμα αυτό βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, όπ. παρ., σ. 172 κ.ε. Του ίδιου, *Η Χριστολογία του Βασιλείου Σελευκείας και η οικουμενική σημασία της*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 235 κ.ε. G. D. Martzelos, «Der Vater der dyophysitischen Formel von Chalkedon: Leo von Rom oder Basileios von Seleukeia?», στο *Orthodoxes Forum* 6 (1992), Heft 1, σ. 21 κ.ε. και στο Ysabel de Andia / Peter Leander Hofrichter (Hsg.), *Christus bei den Vätern. Forscher aus dem Osten und Westen Europas an den Quellen des gemeinsamen Glaubens*, Pro Oriente, Bd. XXVII, Wiener patristische Tagungen 1 (PRO ORIENTE – Studientagung über „Christus bei den griechischen und lateinischen Kirchenvätern im ersten Jahrtausend“ in Wien, 7.-9. Juni 2001), Tyrolia-Verlag, Innsbruck-Wien 2003, σ. 272 κ.ε.

⁸ Βλ. λ.χ. Th. Šagi-Bunić, «'Duo perfecta' et 'duae naturae' in definitione dogmatica chalcodonensi», στο *Laurentianum* 5 (1964), σ. 325 κ. ε. Του ίδιου, «*Deus perfectus et homo perfectus*» a Concilio Ephesino (a. 431) ad Chalcedonense (a. 451), Romae-Friburgi Brisg.-Barcinone 1965, σ. 219 εξ. M. van Parys, «L' évolution de la doctrine christologique de Basile de Séleucie», στο *Irénikon* 44 (1971), σ. 405 εξ. A. de Halleux, όπ. παρ., σ. 160 κ. ε. A. Grillmeier, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, Bd. 1, Freiburg – Basel – Wien²1982, σ. 758.

φαίνεται ήδη από τα Πρακτικά της συνόδου, μόνον εφόσον διαπιστώθηκε η ορθοδοξία του και η πλήρης συμφωνία του με τις επιστολές του αγ. Κυρίλλου, και ιδιαίτερα με την *Γ' επιστολή* του προς Νεστόριο, ύστερα από τις έντονες, ως γνωστόν, αμφισβητήσεις της ορθοδοξίας του εκ μέρους των επισκόπων του ανατολικού Ιλλυρικού και της Παλαιστίνης και τις εξηγήσεις που έδωσαν οι παπικοί λεγάτοι στη σύνοδο σχετικά με τη σημασία των δυοφυσιτικών εκφράσεών του⁹. Κατά συνέπεια δεν δικαιολογούνται εν προκειμένω ούτε και οι επιφυλάξεις των Μη-Χαλκηδονίων ως προς την αποδοχή του *Τόμου* του Λέοντος με το συνήθως προβαλλόμενο επιχείρημά τους ότι δήθεν η αποδοχή του κατά την Δ' Οικουμενική Σύνοδο συνεπάγεται την αθέτηση της Χριστολογίας του αγ. Κυρίλλου.

Με άλλα λόγια τόσο ο Όρος της Χαλκηδόνας όσο και ο *Τόμος* του Λέοντος έγιναν δεκτοί από τη σύνοδο υπό τον όρο της πλήρους δογματικής συμφωνίας τους με τη Χριστολογία του αγ. Κυρίλλου, πράγμα που σημαίνει ότι από την άποψη αυτή ο θεολογικός χαρακτήρας της συνόδου ήταν πέρα για πέρα κυρίλλειος. Οι χριστολογικές διατυπώσεις του αγ. Κυρίλλου αποτέλεσαν μέσα στη σύνοδο το ύψιστο δογματικό κριτήριο τόσο για τη διαμόρφωση και αποδοχή του Όρου όσο και για την αποδοχή και υπογραφή του *Τόμου* από τη συντριπτική πλειοψηφία των Πατέρων της συνόδου. Καμιά επιφύλαξη ως προς τον κυρίλλειο χαρακτήρα της συνόδου της Χαλκηδόνας δεν μπορεί να θεμελιωθεί επιστημονικά με βάση τα δεδομένα της σύγχρονης ιστοριοθεολογικής έρευνας¹⁰.

Τέλος, ως προς το ζήτημα της καταδίκης του Διοσκόρου κατά την Δ' Οικουμενική Σύνοδο είναι επίσης ξεκάθαρο, όπως προκύπτει από τα Πρακτικά της Συνόδου, ότι ο Διόσκορος δεν καταδικάστηκε για δογματικούς αλλά για κανονικούς λόγους, οι οποίοι ωστόσο είναι πραγματικοί και αδιαμφισβήτητοι¹¹. Κατά συνέπεια το θέμα της αποκαταστάσεώς του, στο οποίο επιμένει η πλευρά των Αντιχαλκηδονίων, δεν μπορεί να διευθετηθεί παρά μόνο μέσα στα πλαίσια της ποιμαντικής οικονομίας της Εκκλησίας, και ως εκ τούτου η

⁹ Βλ. Mansi VI, 972 κ.ε.· VII, 9 κ.ε.· ACO II, 1, 2, 81 [277] κ.ε.· 94 [290] κ.ε. Βλ. επίσης J. S. Romanides, «St. Cyril's "One physis or hypostasis of God the Logos Incarnate" and Chalcedon», στο *The Greek Orthodox Theological Review* 10,2 (1965), σ. 88. P. Galtier, «Saint Cyrille d' Alexandrie et Saint Léon le Grand à Chalcédoine», στο *Das Konzil von Chalkedon. Geschichte und Gegenwart*, έκδ. A. Grillmeier - H. Bacht, Bd. I, Würzburg 1973, σ. 354. Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Γένεση και πηγές του Όρου της Χαλκηδόνας. Συμβολή στην ιστοριοδογματική διερεύνηση του Όρου της Δ' Οικουμενικής Συνόδου*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 44 κ.ε.

¹⁰ Πρβλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, *οπ. παρ.*, σ. 197 κ.ε. Του ίδιου, *Η Χριστολογία του Βασιλείου Σελευκείας και η οικουμενική σημασία της*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 140 κ.ε., 146 κ.ε.

¹¹ Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Η επιστημονικότητα μιας "επιστημονικής κριτικής" στη διδακτορική διατριβή του Ηλ. Κεσμίρη, "Η Χριστολογία και η εκκλησιαστική πολιτική του Διοσκόρου Αλεξανδρείας", Θεσσαλονίκη 2000», στο *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 86 (798), Παντελεήμονι τω Β', τω Παναγιωτάτω Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, Τεύχος αφιερωτήριο επί τη εις Κύριον εκδημία αυτού, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 598 κ.ε.

ευθύνη για το θέμα αυτό περιέρχεται αποκλειστικά στην αρμοδιότητα της ίδιας της Εκκλησίας. Εκείνο μόνο που θα πρέπει να επισημάνουμε από θεολογικής πλευράς είναι ότι οι επιβαλλόμενες εκκλησιαστικές ποινές έχουν πρωτίστως και κυρίως ποιμαντικό χαρακτήρα, με στόχο είτε το σωφρονισμό των πιστών είτε τη διαφύλαξή τους από τον κίνδυνο των αιρέσεων, και ως εκ τούτου για τις ποινές αυτές ισχύει μέσα στην ιστορία της Εκκλησίας η αρχή της οικονομίας. Εξάλλου προκειμένου η Εκκλησία, να εκπληρώσει τον οικουμενικό της προορισμό, δεν μπορεί να είναι δέσμια ιστορικών προσώπων και γεγονότων, όταν δεν θίγονται μ' αυτά οι αλήθειες της πίστεώς της. Τα παραδείγματα των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας, που αντιμετώπισαν παρόμοιας φύσεως θέματα, δείχνουν τον τρόπο για την αντιμετώπιση κι' αυτού του ζητήματος. Με βάση λοιπόν τα δεδομένα αυτά η αποδοχή της συνόδου της Χαλκηδόνας και κατ' επέκταση και των επομένων τριών Οικουμενικών Συνόδων εκ μέρους των Μη-Χαλκηδονίων δεν θα πρέπει να αποτελεί πρόβλημα.

Συμπέρασμα

Περαίνοντας τη σύντομη αυτή εισήγηση θα θέλαμε να τονίσουμε εν κατακλείδι ότι, παρά τα όποια προβλήματα παρουσιάζει ο εν λόγω Θεολογικός Διάλογος, οι προοπτικές του για την πραγμάτωση της μυστηριακής ενότητας των διαλεγόμενων Εκκλησιών μετά την επίτευξη της δογματικής συμφωνίας είναι σαφώς θετικές, αρκεί να μη γίνεται διάλογος για το διάλογο ούτε ασφαλώς να επιδιωχθεί μια βεβιασμένη και εύθραυστη ένωση, η οποία θα οδηγήσει σε εσωτερικές διασπάσεις και θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα απ' αυτά που επιδιώκει να λύσει. Προς το σκοπό αυτό χρειάζονται και από τις δύο πλευρές συνετά και μεθοδικά βήματα με βάση τα φωτεινά παραδείγματα των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας, οι οποίοι παρέβλεπαν τα δευτερεύοντα και επουσιώδη, εφόσον διαπίστωναν ότι είναι δεδομένη η ενότητα της πίστεως. Οι Πατέρες δεν πρέπει να εκλαμβάνονται μόνο ως «κανόνες πίστεως» και ασφαλές κριτήριο ορθοδοξίας, αλλά και ως «κανόνες» ποιμαντικής συνέσεως και εκκλησιαστικοπολιτικής συμπεριφοράς κατά την αντιμετώπιση παρόμοιων προβλημάτων προς αποκατάσταση της διασαλευμένης εκκλησιαστικής ενότητας. Έτσι μόνο μπορούμε να κατανοήσουμε σωστά τι σημαίνει για μας το «Επόμενοι τοίνυν τοις αγίοις πατράσιν...» που αποτελεί την εισαγωγική φράση του καθαυτό δογματικού κειμένου του Όρου της Χαλκηδόνας.